Rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 12. 9. 2012, sp. zn. 31 Cdo 1791/2011, ECLI:CZ:NS:2012:31.CDO.1791.2011.1

Číslo: 7/2013

Právní věta:

Ukládá-li ustanovení § 5 zákona č. 87/1991 Sb. ve znění pozdějších předpisů povinné osobě vydat věc na základě včasné písemné výzvy oprávněné osobě, která prokáže svůj nárok na vydání věci a uvede způsob jejího převzetí státem, a to tím způsobem, že s ní uzavře dohodu o vydání věci a věc vydá nejpozději do třiceti dnů po uplynutí lhůty uvedené v § 5 odst. 2 uvedeného zákona, jde o právní povinnost. Porušení této povinnosti může založit odpovědnost povinné osoby za vznik škody tím způsobené oprávněné osobě, a to v režimu ustanovení § 420 odst. 1 obč. zák.

Nárok oprávněné osoby na náhradu ušlého zisku uplatněný vůči povinné osobě jako škoda vzniklá porušením povinnosti vydat včas věc podle zákona č. 87/1991 Sb., není nárokem vycházejícím z vlastnického práva k vydávané věci; oprávněná osoba je oprávněna se jej domáhat vůči povinné osobě bez zřetele k tomu, zda dosud probíhá řízení v restituční věci, v němž oprávněná osoba uplatnila vůči povinné osobě právo na vydání věci.

Proti státu lze uplatňovat nárok na náhradu škody způsobené oprávněné osobě tím, že jí povinná osoba věc včas nevydala, jen za předpokladu, že porušení právní povinnosti státem tvořené nesprávným úředním postupem, jenž má spočívat v tom, že soud nerozhodl o restituční věci v přiměřené lhůtě, vedlo ke ztrátě pohledávky oprávněné osoby (z titulu odpovědnosti za škodu) vůči povinné osobě.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 12.09.2012

Spisová značka: 31 Cdo 1791/2011

Číslo rozhodnutí: 7

Číslo sešitu: 1

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Odpovědnost státu za škodu, Rehabilitace (soudní i mimosoudní)

Předpisy: § 13 odst. 1 předpisu č. 82/1998Sb.
§ 420 odst. 1 obč. zák.
§ 5 předpisu č. 87/1991Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Žalobou došlou soudu 1. 8. 2007 se žalobkyně Mgr. E. V. domáhala po žalované České republice – Ministerstvu spravedlnosti zaplacení přiměřeného zadostiučinění ve výši 247 500 Kč a dále částky 337 500 Kč jako vzniklé majetkové újmy, vše z titulu odpovědnosti žalované za škodu podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád).

Žalobu odůvodnila tím, že spolu se svou sestrou A. A. T. podala proti Ing. H. B. u Okresního soudu v Jindřichově Hradci žalobu o uzavření dohody o vydání nemovitostí (domu se stavební parcelou v J. H. – dále jen „nemovitosti“) podle zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích. Věc byla vedena u okresního soudu pod sp. zn. 6 C 240/92 (dále též jen „restituční spor“ nebo „restituční řízení“). Žalobkyně dále v žalobě popisuje (pod bodem I.) sled úkonů provedených v restituční věci, včetně poukazu na to, že po smrti A. H. (8. 9. 2000) bylo v restitučním řízení pokračováno (od 19. 2. 2002) s dcerou zemřelé Ing. H. H. a toto řízení pravomocně skončilo až po 15 letech, měnícím rozsudkem Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 1. 3. 2007, doručeným zástupci žalobkyně 20. 4. 2007.

Protože v restitučním řízení docházelo k průtahům, požádala žalobkyně dopisem z 29. 11. 2006, adresovaným Ministerstvu spravedlnosti, o náhradu škody a o poskytnutí přiměřeného zadostiučinění za nemajetkovou újmu (dále jen „přiměřené zadostiučinění“), jež jí měly vzniknout porušením práva na projednání a rozhodnutí ve věci v přiměřené lhůtě. Požadovala náhradu majetkové újmy ve výši 560 250 Kč a nárok na poskytnutí přiměřeného zadostiučinění ve výši 1 450 000 Kč, což Ministerstvo spravedlnosti odmítlo (s výjimkou částky 42 500 Kč z titulu přiměřeného zadostiučinění) dopisem z 11. 7. 2007 (body II. a III. žaloby).

Žalobkyně dále v žalobě (pod bodem IV.) popisuje okolnosti, jež podle ní dokládají, že v restitučním řízení došlo k průtahům.

K tvrzené majetkové újmě žalobkyně uvádí, že vychází z obecně přijímané skutečnosti, že za přiměřenou dobu řízení nelze považovat dobu převyšující 5 let a v jejím případě byla tato doba překročena o 10 let. Obvyklá cena domu, jehož vydání se domáhala, činí 4 500 000 Kč a podle výsledku soudního řízení má žalobkyně nárok na vydání jedné (ideální) čtvrtiny nemovitostí, které H. B. po celou dobu restitučního řízení užívala sama nebo které (respektive jejich části) pronajímala třetím osobám. Kdyby soudní spor skončil v přiměřené lhůtě, mohla by žalobkyně s vydanou částí nemovitostí již sama disponovat a čerpat z ní užitky, popřípadě požadovat po druhé spoluvlastnici vydání bezdůvodného obohacení za užívání nemovitostí ve větším rozsahu, než odpovídalo jejímu spoluvlastnickému podílu. Nepřiměřená délka restitučního řízení v tom žalobkyni bránila, a proto jí vznikla škoda. Při obvyklé ceně domu 4 500 000 Kč připadá na spoluvlastnický podíl žalobkyně částka 1 125 000 Kč. Obvyklé nájemné se pohybuje ve výši cca 5 % obvyklé ceny nemovitostí, takže obvyklý nájem za užívání jedné čtvrtiny domu by činil 56 250 Kč ročně.

O vydání jedné (ideální) čtvrtiny nemovitostí žalobkyni bylo pravomocně rozhodnuto rozsudkem okresního soudu ze dne 27. 3. 2003, ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 3. 7. 2003. Ke dni vydání činila délka soudního řízení více než 11 let a standardní doba řízení tak byla překročena o více než 6 let. Žalobkyně proto vyčíslila majetkovou újmu jako šestinásobek ročního obvyklého nájemného za užívání jedné (ideální) čtvrtiny domu, která jí byla vydána v roce 2003 na základě soudního rozhodnutí.

Částečným rozsudkem ze dne 19. 5. 2009 rozhodl Obvodní soud pro Prahu 2 o nároku na přiměřené zadostiučinění ve výši 247 500 Kč tak, že uložil žalované zaplatit žalobkyni částku 41 500 Kč, do 15

dnů od právní moci rozsudku (bod I. výroku) a co do částky 206 000 Kč žalobu zamítl (bod II. výroku). Dále rozhodl o nákladech řízení (bod III. výroku). K odvolání žalobkyně pak Městský soud v Praze rozsudkem ze dne 3. 11. 2009 potvrdil částečný rozsudek v bodech I. a II. výroku a v bodu III. výroku jej změnil tak, že o náhradě nákladů řízení bude rozhodnuto v konečném rozhodnutí. Tato rozhodnutí nabyla právní moci dne 24. 5. 2010.

Konečným rozsudkem ze dne 12. 10. 2010 uložil O b v o d n í s o u d pro Prahu 2 žalované zaplatit žalobkyni částku 337 500 Kč, do 15 dnů od právní moci rozsudku (bod I. výroku). Dále rozhodl o nákladech řízení (bod II. výroku).

Soud při posuzování důvodnosti žalobou uplatněného nároku ve výši 337 500 Kč, vyšel z toho, že:

> *1) Již bylo pravomocně rozhodnuto (částečným rozsudkem) o přiměřeném zadostiučinění, s tím, že v restitučním řízení došlo k průtahům. Restituční řízení mělo (správně) trvat 7 let.*
>
> *2) Podle znaleckého posudku ze dne 14. 7. 2010 činilo v letech 1997 až 2009 obvyklé nájemné pro nemovitost, jejíž spoluvlastnicí se žalobkyně stala na základě rozsudku vydaného v restituční věci, částku 101 500 Kč ročně.*

Na tomto základě soud – cituje ustanovení § 1, § 13 a § 26 zákona č. 82/1998 Sb. a ustanovení § 442 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku – uzavřel, že:

> *1) Předpokladem odpovědnosti za škodu je v daném případě 1/ nesprávný úřední postup, 2/ vznik škody a 3/ příčinná souvislost mezi vznikem škody a porušením zákonné povinnosti.*
>
> *2) V restituční věci došlo k nesprávnému úřednímu postupu v podobě průtahů (věc nebyla rozhodnuta v přiměřené lhůtě) a žalobkyně prokázala výši škody znaleckým posudkem.*
>
> *3) Škoda vznikla v příčinné souvislosti s nesprávným úředním postupem, neboť žalobkyně by spolu s dalšími spoluvlastníky mohla pronajímat nemovitost jako celek. Kdyby nemovitost užíval jeden ze spoluvlastníků, měla by žalobkyně nárok na náhradu za užívání nemovitosti nebo by ji mohla sama užívat. Žalobkyně takto nemohla postupovat, proto je namístě nahradit jí škodu ve výši obvyklého nájemného stanoveného za danou nemovitost v daném místě a čase znalcem.*

K odvolání žalované M ě s t s k ý s o u d v Praze rozsudkem ze dne 1. 3. 2011 změnil rozsudek soudu prvního stupně tak, že žalobu v plném rozsahu zamítl (první výrok) a rozhodl o nákladech řízení (druhý a třetí výrok).

Odvolací soud poukázal na to, že žalobkyně svá tvrzení v odvolacím řízení doplnila potud, že v žalobě již zohlednila eventuální výdaje na chod nemovitosti (podle znalce je obvyklé nájemné cca dvojnásobně vyšší než požaduje). „Částečné nájemné" nemohla požadovat po spoluvlastnici, jelikož ona sama v té době ještě nebyla spoluvlastnicí nemovitosti a po rozhodnutí soudu (rozuměj v restituční věci) bylo její právo z větší části promlčeno.

Odvolací soud pak vyšel z ustanovení § 1, § 5 písm. b) § 13 a § 26 zákona č. 82/1998 Sb., zdůrazňuje, že v případě materiální újmy je třeba se zabývat nejprve obecnými předpoklady odpovědnosti za škodu, jimiž je 1) porušení právní povinnosti, 2) vznik škody a 3) příčinná souvislost mezi porušením právní povinnosti a vznikem škody.

Dále odvolací soud uvedl, že vyšel z tvrzení žalobkyně o tom, že v letech 1997 až 2003 povinná osoba (H. B.) nemovitost pronajímala a její část (byt o velikosti 4 + 1 o rozloze 150 m2) sama užívala. Proto shledal důvodnou námitku žalované o nedostatku její pasivní legitimace. Podle odvolacího soudu se

žalobkyně musí domáhat náhrady škody, případně vydání bezdůvodného obohacení, nejprve po povinné osobě (a nikoliv po žalované). Odvolací soud dodal, že na uvedeném nic nemění možnost povinné osoby vznést námitku promlčení, neboť k promlčení nároku soud nepřihlíží z úřední povinnosti, nýbrž pouze k námitce některého z účastníků (nelze předem konstruovat, že taková námitka bude uplatněna).

Za důvodné měl odvolací soud i další námitky žalované, s tím, že v řízení „vůbec nebylo prokázáno" a „nemůže být ani konstruováno", jakým způsobem by žalobkyně a většinová spoluvlastnice se společnou věcí hospodařily (potud odkázal na ustanovení § 139 odst. 1 obč. zák.); podíl žalobkyně na nemovitosti je pouze menšinový a neopravňoval ji tedy k samostatné dispozici s nemovitostí.

Především však (dle odvolacího soudu) nebyl důvod pro výpočet hypotetického nájemného, jestliže (i podle tvrzení žalobkyně) nemovitost byla pronajímána za zcela konkrétní nájemné, z jehož výše měl soud prvního stupně vyjít.

Odvolací soud shrnul, že žalobkyni vznikla škoda tím, že nemohla pobírat žádné užitky z vlastnictví věci. Dovodil však, že není splněna podmínka příčinné souvislosti mezi touto škodou a porušením právní povinnosti státními orgány (konkrétně soudy). Potud odkázal „na judikaturu Nejvyššího soudu", příkladmo na usnesení ze dne 4. 11. 2004, sp. zn. 25 Cdo 1404/2004 (toto usnesení je – stejně jako další rozhodnutí Nejvyššího soudu zmíněná níže a vydaná v době od 1. 1. 2001 – veřejnosti dostupné na webových stránkách Nejvyššího soudu), podle kterého, existuje-li přímý dlužník, od něhož lze finanční plnění požadovat, je odpovědnost státu za vzniklou škodu vyloučena.

Odvolací soud tudíž uzavřel, že žaloba je přinejmenším předčasná, neboť žalobkyně se měla domáhat náhrady škody především po povinné osobě, která tím, že nevyhověla výzvě k vydání (ideální) části nemovitosti podle restitučních předpisů, způsobila žalobkyni škodu.

Až poté, co by žalobkyně neuspěla ve sporu proti povinné osobě, by se mohla domáhat náhrady škody vůči státu podle zákona č. 82/1998 Sb.

Proti rozsudku odvolacího soudu podala žalobkyně dovolání, jehož přípustnost opírá o ustanovení § 237 odst. 1 písm. a) zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, namítajíc, že je dán dovolací důvod uvedený v § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř., tedy, že napadené rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci a požadujíc, aby Nejvyšší soud napadené rozhodnutí zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

Dovolatelka po rekapitulaci závěrů zformulovaných odvolacím soudem nesouhlasí především se závěrem ohledně neexistence příčinné souvislosti mezi průtahy v restitučním řízení a škodou, jež jí vznikla tím, že nemovitost nemohla užívat.

K existenci příčinné souvislosti dovolatelka uvádí, že podle soudní praxe je v každém konkrétním případě nutno zkoumat, zda mezi protiprávním úkonem a škodou existuje vztah příčiny a následku. Příčinná souvislost je dána tehdy, je-li škoda podle obecné povahy, obvyklého chodu věcí a zkušeností adekvátním důsledkem protiprávního úkonu. Současně se musí prokázat, že škoda by nebyla nastala bez této příčiny. Musí jít o přímou (nikoliv zprostředkovanou) příčinu. V daných souvislostech dovolatelka odkazuje na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2009, sp. zn. 23 Cdo 1818/2009.

Vztáhneme-li uvedené na škodu vzniklou nesprávným úředním postupem (uvádí se dále v dovolání), platí, že příčinná souvislost bude dána tehdy, jestliže by, nebýt nesprávného úředního postupu, ke škodě nedošlo. Byla-li příčinou škody jiná skutečnost než nesprávný úřední postup, odpovědnost za škodu nenastává, z čehož lze dovodit, že příčinou škody může být jen taková okolnost, bez níž by

škodlivý následek nenastal. Přitom nemusí jít o příčinu jedinou; postačí, půjde-li o jednu z příčin, která se podílela na vzniku škody.

Dovolatelka též poukazuje na to, že odvolací soud dospěl v posuzované věci k závěru, že nepřiměřená délka řízení nebyla příčinou vzniku tvrzené škody, ale o tom, že žalobkyni škoda vznikla, neměl (podle první věty druhého odstavce na str. 4 napadeného rozhodnutí) pochybnosti. Dovolatelka uvádí, že v řízení bylo rovněž prokázáno, že došlo k nesprávnému úřednímu postupu v podobě porušení povinnosti vydat rozhodnutí v přiměřené lhůtě. Příčinná souvislost mezi škodou, která jí vznikla, a nesprávným úředním postupem je zcela nepochybně dána, neboť nebýt nesprávného úředního postupu, stala by se za obvyklého chodu věcí (kdyby soud rozhodl v přiměřené lhůtě) podílovou spoluvlastnicí nemovitosti již v roce 1997.

Podle dovolatelky lze souhlasit s odvolacím soudem potud, že jednou z příčin vzniku škody na straně žalobkyně bylo i porušení povinnosti H. B. vydat žalobkyni část nemovitosti podle zákona č. 87/1991 Sb. Jde však o jednu ze dvou klíčových příčin vedoucích ke vzniku škody. Druhou je porušení povinnosti vydat soudní rozhodnutí v přiměřené lhůtě.

Kdyby nedošlo k porušení této povinnosti, nevznikla by dovolatelce škoda. Lze samozřejmě vést polemiku o tom, jaký je podíl obou zmíněných příčin na vzniku škody. To však nic nemění na tom, že příčinná souvislost mezi nesprávným úředním postupem a vznikem škody dovolatelce je dána. Odkaz odvolacího soudu na usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 1404/2004 má dovolatelka za nepřípadný, s tím, že její věc má zcela jiný skutkový základ, neboť H. B. není jejím přímým dlužníkem (nanejvýš spoludlužníkem vedle státu).

Na posouzení výpočtu výše škody napadené rozhodnutí nespočívá a případné nesrovnalosti ohledně výše škody by mohly být důvodem zrušujícího rozhodnutí odvolacího soudu a nikoliv důvodem pro zamítnutí žaloby odvolacím soudem.

N e j v y š š í s o u d dovolání zamítl.

Z o d ů v o d n ě n í :

Tříčlenný senát č. 28, který měl podle rozvrhu práce Nejvyššího soudu dovolání projednat a rozhodnout o něm, dospěl při posouzení otázky, zda je dána odpovědnost státu za škodu podle zákona č. 82/1998 Sb., jde-li o škodu, jež měla vzniknout osobě oprávněné podle restitučních předpisů jako ušlý zisk (ušlé nájemné) z nemovitosti, jejichž vydání se domáhala soudně po povinné osobě, za trvání soudního sporu (před právní mocí rozhodnutí o restituci nemovitosti), k názoru odlišnému od toho, jenž byl vyjádřen v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 11. 5. 2011, sp. zn. 28 Cdo 399/2010.

Proto tříčlenný senát č. 28 rozhodl o postoupení věci (dle § 20 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů) k rozhodnutí velkému senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu (dále jen „velký senát“). Velký senát pak věc projednal a rozhodl o ní v souladu s ustanoveními § 19 a § 20 odst. 1 uvedeného zákona.

Dovolání v této věci je přípustné dle ustanovení § 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř.

Vady řízení, k nimž Nejvyšší soud u přípustného dovolání přihlíží z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3 o. s. ř.), nejsou dovoláním namítány a ze spisu se nepodávají, Nejvyšší soud se proto – v hranicích právních otázek vymezených dovoláním – zabýval tím, zda je dán dovolací důvod uplatněný dovolatelkou, tedy správností právního posouzení věci odvolacím soudem.

Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Skutkový stav věci, jak byl zjištěn soudy nižších stupňů, dovoláním nebyl zpochybněn a Nejvyšší soud z něj při dalších úvahách vychází.

Podle ustanovení § 1 odst. 1 zákona č. 82/1998 Sb. stát odpovídá za podmínek stanovených tímto zákonem za škodu způsobenou při výkonu státní moci.

Dle ustanovení § 5 písm. b) zákona č. 82/1998 Sb. stát odpovídá za podmínek stanovených tímto zákonem za škodu, která byla způsobena nesprávným úředním postupem.

Ustanovení § 13 zákona č. 82/1998 Sb. pak určuje, že stát odpovídá za škodu způsobenou nesprávným úředním postupem. Nesprávným úředním postupem je také porušení povinnosti učinit úkon nebo vydat rozhodnutí v zákonem stanovené lhůtě (odstavec 1). Právo na náhradu škody má ten, jemuž byla nesprávným úředním postupem způsobena škoda (odstavec 2).

V této podobě, pro věc rozhodné, platila citovaná ustanovení zákona č. 82/1998 již v době přijetí tohoto zákona (jenž nabyl účinnosti 15. 5. 1998) a do skončení restitučního sporu nedoznala změn.

Podle ustanovení § 1 odst. 1 zákona č. 58/1969 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou rozhodnutím orgánu státu nebo jeho nesprávným úředním postupem, ve znění účinném do 14. 5. 1998 (pro věc rozhodném), stát odpovídá za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím, které v občanském soudním řízení a v řízení před státním notářstvím, v řízení správním, jakož i v řízení před místním lidovým soudem, a dále v řízení trestním, pokud nejde o rozhodnutí o vazbě nebo trestu, vydal státní orgán nebo orgán státní organizace (dále jen „státní orgán“). Stát odpovídá rovněž za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím orgánu společenské organizace, vydaným při plnění úkolů státního orgánu, které na tuto organizaci přešly.

Dle ustanovení § 18 zákona č. 58/1969 Sb. (v rozhodném znění) stát odpovídá za škodu způsobenou v rámci plnění úkolů státních orgánů a orgánů společenské organizace uvedených v § 1 odst. 1 nesprávným úředním postupem těch, kteří tyto úkoly plní (odstavec 1). Odpovědnosti podle odstavce 1 se nelze zprostit (odstavec 2).

Ustanovení § 4 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, určuje, že povinnými osobami jsou též fyzické osoby, jež nabyly věc od státu, který získal oprávnění s ní nakládat za okolností uvedených v § 6 zákona, a to v případech, kdy tyto osoby nabyly věc buď v rozporu s tehdy platnými předpisy, nebo na základě protiprávního zvýhodnění osoby nabyvatele, dále i osoby blízké těchto osob, pokud na ně věc byla těmito osobami převedena.

Podle ustanovení § 5 zákona č. 87/1991 Sb. povinná osoba vydá věc na písemnou výzvu oprávněné osobě, jež prokáže svůj nárok na vydání věci a uvede způsob jejího převzetí státem. Jde-li o vydání movité věci, prokáže-li též, kde se věc nalézá. Je-li oprávněných osob více a nárok na vydání věci uplatní ve lhůtě podle odstavce 2 jen některé z nich, vydá se jim věc celá (odstavec 1). K vydání věci vyzve oprávněná osoba povinnou osobu do šesti měsíců, jinak její nárok zanikne (odstavec 2). Povinná osoba uzavře s oprávněnou osobou dohodu o vydání věci a věc jí vydá nejpozději do třiceti dnů po uplynutí lhůty uvedené v odstavci 2. Je-li předmětem dohody o vydání nemovitost, použije se § 133 odst. 2 obč. zák. (odstavec 3). Nevyhoví-li povinná osoba výzvě podle odstavce 2, může oprávněná osoba uplatnit své nároky u soudu ve lhůtě jednoho roku (odstavec 4). Byla-li věc vydána, mohou osoby, jejichž nároky uplatněné ve lhůtě uvedené v odstavci 2 nebyly uspokojeny, tyto nároky uplatnit u soudu vůči osobám, kterým byla věc vydána.

Nejvyšší soud úvodem podotýká, že jakkoli je zjevné, že výsledkem projednání restitučního sporu bylo vydání jedné ideální čtvrtiny 2 nemovitostí (domu se stavební parcelou), soudy i dovolatelka v průběhu řízení opakovaně hovořily o ušlém zisku z „nemovitosti“. Přes tuto terminologickou nedůslednost pokládá Nejvyšší soud za očividné, že uplatněný nárok se váže k ušlému zisku z ideálních částí obou vydaných nemovitostí.

Mezi stranami nebylo ve skutkové rovině sporu o tom, že restituční řízení, z jehož délky usuzuje dovolatelka na vznik škody, za kterou má odpovídat stát, bylo zahájeno 16. 3. 1992 a pravomocně skončilo 20. 4. 2007 (srov. i částečný rozsudek), přičemž dovolatelka se v něm za sebe domáhala po žalované fyzické osobě (H. B.) splnění povinnosti uzavřít dohodu o vydání jedné ideální poloviny nemovitosti podle zákona č. 87/1991 Sb.

K obecným předpokladům odpovědnosti státu za škodu způsobenou nesprávným úředním postupem patří 1) nesprávný úřední postup, 2) vznik škody a 3) příčinná souvislost mezi porušením právní povinnosti a vznikem škody.

V daném případě má jít o nesprávný úřední postup soudu spočívající v průtazích v dovolatelčině restituční věci, z čehož dovolatelka usuzuje (a příčinnou souvislost dovozuje) na vznik majetkové újmy v podobě ušlého zisku za dobu 6 let předcházejících dni právní moci rozsudku soudu v restituční věci (20. 4. 2007); srov. potud i podání dovolatelky.

Zákon č. 82/1998 Sb. nabyl účinnost 15. 5. 1998 a podle jeho ustanovení § 36 (Přechodné ustanovení) se odpovědnost podle tohoto zákona vztahuje na škodu způsobenou rozhodnutími, která byla vydána ode dne účinnosti zákona, a na škodu způsobenou ode dne účinnosti zákona nesprávným úředním postupem. Odpovědnost za škodu způsobenou rozhodnutími, která byla vydána přede dnem účinnosti zákona, a za škodu způsobenou přede dnem účinnosti zákona nesprávným úředním postupem se řídí dosavadními předpisy.

Odtud se především podává, že nároky na náhradu škody vzniklé v důsledku (tvrzeného) nesprávného úředního postupu soudu v době před 15. 5. 1998, se i nadále posuzují podle ustanovení § 1 odst. 1 ve spojení s ustanovením § 18 zákona č. 58/1969 Sb.

Jakkoliv zákon č. 58/1969 Sb. výslovně nedefinoval nesprávný úřední postup způsobem známým z ustanovení § 13 odst. 1, věty druhé a třetí, zákona č. 82/1998 Sb. (v rozhodném znění), závěr, že za nesprávný úřední postup je třeba považovat i nevydání či opožděné vydání rozhodnutí, mělo-li být v souladu s uvedenými pravidly správně vydáno či vydáno ve stanovené lhůtě, se podával z ustálené judikatury (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 6. 1999, 2 Cdon 804/96, uveřejněný v časopise Soudní judikatura číslo 1, ročník 2000, pod číslem 4).

Potud jsou obě rozhodné úpravy srovnatelné a závěry přijaté níže jsou jim společné.

Posouzení správnosti napadeného rozhodnutí se soustřeďuje zejména k prověření závěru, zda je dána příčinná souvislost mezi nesprávným úředním postupem, jenž má podobu průtahů s vydáním rozhodnutí v restituční věci, a tvrzenou škodou.

V rozsudku sp. zn. 28 Cdo 399/2010 (jenž byl důvodem předložené věci velkému senátu) Nejvyšší soud dovodil, že je (může být) dána odpovědnost státu za škodu vzniklou výkonem veřejné moci podle zákona č. 82/1998 Sb., a to za škodu v podobě ušlého zisku vzniklou mechanismem popsaným dovolatelkou v žalobě v této věci. V oné věci argumentoval Nejvyšší soud tím, že třebaže celé soudní řízení by nebylo třeba vést, kdyby státní podnik neporušil povinnost tím, že vydal nemovitosti neoprávněné osobě, nelze ztrácet ze zřetele, že kdyby soudy poskytly ochranu právu dovolatele ve lhůtě odpovídající složitosti projednávané věci, mohlo dovolateli svědčit právo k užitkům z jím

vlastněné věci již o několik let dříve. Dovozoval, že vydání konstitutivního rozhodnutí soudem bylo jedinou možností nápravy protiprávního stavu zamezujícímu dovolateli v nabývání užitků z nemovitostí, jež mu měly být po právu vydány v restituci.

Pro úplnost lze dodat, po předložení věci velkému senátu zčásti argumentačně přitakal názoru obsaženému v rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo 399/2010 Ústavní soud (nálezem ze dne 27. 12. 2011, sp. zn. IV. ÚS 1391/09, jenž se zabýval odpovědností státu za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím soudu).

Nejvyšší soud (velký senát) dále uvádí, že nepřehlédl, že senát č. 28 po předložení této věci velkému senátu vydal (v typově obdobných věcech zabývajících se nesprávným úředním postupem soudu spočívajícím v nepřiměřené délce restituční věci) i další rozhodnutí, jimiž se (způsobem, protikladným názoru, jenž byl důvodem předložení věci velkému senátu) vymezil k otázkám rozhodným pro výsledek sporu v této věci. Tak v rozsudku ze dne 17. 4. 2012, sp. zn. 28 Cdo 1319/2009, ve znění opravného usnesení ze dne 31. 5. 2012, sp. zn. 28 Cdo 1319/2009, Nejvyšší soud uvedl, že:

> „Už z textu posledně zmíněných zákonných ustanovení (rozuměj ustanovení § 5 zákona č. 87/1991 Sb., v rozhodném znění) tak plyne, že v samotné okolnosti, kdy povinná osoba výzvě oprávněné osoby nevyhoví v zákonem stanovené lhůtě, nelze spatřovat prvek protiprávnosti. Zákon totiž v takových případech předvídá možnost poskytnutí soudní ochrany oprávněné osobě (potažmo i osobě povinné) v řádném soudním řízení. Nazíráno z tohoto pohledu je tak zřejmé, že teprve pravomocným rozhodnutím soudu v restitučním sporu je nahrazena absence dohody o vydání věci ve smyslu § 5 zákona. Nelze proto spolehlivě dovodit ani předpoklad protiprávnosti na straně osoby povinné, ani naplnění podmínky příčinné souvislosti mezi okolností, že povinná osoba k vydání věcí cestou dobrovolnosti nepřistoupila, a mezi vznikem případné škody v podobě ušlého zisku na straně osoby oprávněné. V tomto směru se připomínají i závěry z rozhodovací praxe soudu vztahující se k této problematice. Tak kupříkladu v rozhodnutí Krajského soudu v Praze, sp. zn. 22 Co 24/97, bylo uvedeno: „Oprávněná osoba nemůže proti povinné osobě uplatňovat žádné finanční nebo jiné nároky související s vydávanými věcmi (§ 10 odst. 1 zákona č. 87/1991 Sb.) vyjma práva na náhradu škody, kterou povinná osoba způsobí oprávněné osobě porušením svých povinností podle ustanovení § 9 odst. 1 citovaného zákona). Nemůže proto např. oprávněná osoba žádat vůči povinné osobě náhradu v rozsahu nájemného z toho důvodu, že povinná osoba nedodržela lhůtu k vydání nemovitostí stanovenou v § 5 odst. 3 zákona č. 87/1991 Sb. a vydala nemovitost oprávněné osobě až po pravomocném soudním rozhodnutí.“

V rozsudku ze dne 5. 6. 2012, sp. zn. 28 Cdo 2460/2010, pak Nejvyšší soud (dovolávaje se svého rozsudku sp. zn. 28 Cdo 1319/2009 a výše zmíněného nálezu Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 1391/09), uvedl, že:

> „Pokud by v daném případě soud v restitučním řízení rozhodl o nároku žalobců na vydání nemovitostí (§ 5 zákona č. 87/1991 Sb.) v zákonem přiměřené lhůtě, čímž by již nejpozději uplynutím této lhůty došlo k obnovení vlastnického práva žalobců, mohli žalobci jistě důvodně očekávat, že se již od tohoto okamžiku bude jejich majetek zvětšovat (rozmnožovat) o nájemné inkasované za pronájem nemovitostí, které byly předmětem restituce. O tento zisk byli připraveni právě v důsledku soudem opožděně vydaného rozhodnutí. Lze tudíž uzavřít, že nebýt tohoto nesprávného úředního postupu, ke vzniku takto tvrzené majetkové újmy by nedošlo a že tedy příčinou vzniku škody v podobě ušlého zisku, jehož náhrady se žalobci domáhají, je právě soudem zjištěný nesprávný úřední postup“.

Rozsudky sp. zn. 28 Cdo 1319/2009 a 28 Cdo 2460/2010 byl ovšem založen objektivní rozpor s dříve

vydanou judikaturou tříčlenných senátů Nejvyššího soudu na dané téma, jenž nutně (a bez zřetele k tomu, zda se odchylná rozhodnutí opírají o judikaturu Ústavního soudu) měl být a musí být řešen postupem předjímaným ustanovením § 20 odst. 1 zákona č. 6/2002 Sb. ve znění pozdějších předpisů (srov. rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 10. 3. 2010, sp. zn. 31 Cdo 4291/2009, uveřejněný pod číslem 96/2010 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, a dále rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 13. 6. 2012, sp. zn. 31 Cdo 2805/2011).

Konkrétně jde o to, že již v rozsudku ze dne 30. 12. 1999, sp. zn. 25 Cdo 162/98, Nejvyšší soud:

> 1) Shledal nesprávným názor, podle kterého oprávněná osoba nemůže proti povinné osobě uplatňovat žádné finanční nebo jiné nároky související s vydávanými věcmi (§ 10 odst. 1 zákona č. 87/1991 Sb.) vyjma práva na náhradu škody, kterou povinná osoba způsobí oprávněné osobě porušením svých povinností podle ustanovení § 9 odst. 1 citovaného zákona) obsažený i v pasáži rozhodnutí Krajského soudu v Praze sp. zn. 22 Co 24/97, citované v rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo 1319/2009.
>
> 2) Uzavřel, že:
>
> > „Již samu skutečnost, že dohoda o vydání věci (nemovitosti) nebyla mezi účastníky uzavřena ve lhůtě uvedené v § 5 odst. 3 zákona č. 87/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, je třeba považovat za stav, který je v rozporu se zákonem, tedy za stav protiprávní. Zda ovšem tento stav vznikl v důsledku porušení právní povinnosti, spočívající ať již v konkrétním jednání či opomenutí (resp. nečinností), a to osoby povinné, či osoby oprávněné, případně obou, je třeba objasnit, neboť k uzavření dohody o vydání věci citovaný zákon v ustanovení § 5 odst. 1 předpokládá i součinnost osoby oprávněné.“

V rozsudku ze dne 23. 8. 2001, sp. zn. 25 Cdo 842/99, uveřejněném v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, svazku 9, ročníku 2001, pod číslem C 688, pak Nejvyšší soud při výkladu ustanovení § 5 zákona č. 87/1991 Sb. přijal závěr, podle kterého:

> „Již samu skutečnost, že dohoda o vydání věci nebyla mezi účastníky uzavřena ve lhůtě uvedené v § 5 odst. 3 zákona č. 87/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, je třeba považovat za stav, který je v rozporu se zákonem, tedy za stav protiprávní, i když citovaný zákon dává oprávněné osobě v § 5 odst. 4 možnost uplatnit své nároky ve stanovené lhůtě u soudu v případě, že povinná osoba její výzvě podle odst. 2 tohoto ustanovení nevyhoví. Zda ovšem tento stav vznikl v důsledku porušení právní povinnosti, spočívající ať již v konkrétním jednání či opomenutí (resp. nečinností), a to osoby povinné, či osoby oprávněné, případně obou, je třeba objasnit, neboť k uzavření dohody o vydání věci citovaný zákon v ustanovení § 5 odst. 1 předpokládá i součinnost osoby oprávněné.
>
> Dovolací soud se ztotožňuje s názorem odvolacího soudu, že povinná osoba podle zákona č. 87/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, má povinnost uzavřít s osobou oprávněnou dohodu o vydání věci ve lhůtě podle § 5 odst. 3 citovaného zákona jen tehdy, pokud osoba oprávněná učiní písemnou výzvu na vydání věci a pokud tato osoba současně prokáže všechny zákonné předpoklady (tj. prokáže-li svůj nárok na vydání věci doložením dokladů o tom, že je oprávněnou osobou ve smyslu ustanovení § 3 citovaného zákona, a současně uvede způsob převzetí věci státem dle § 6 citovaného zákona).“

V rozsudku ze dne 18. 12. 2001, sp. zn. 25 Cdo 628/2001, Nejvyšší soud opět:

1) Shledal nesprávným názor, podle kterého § 10 odst. 1 zákona č. 87/1991 Sb. vylučuje odpovědnost povinné osoby za škodu způsobenou oprávněné osobě porušením povinnosti vydat jí věc ve lhůtě uvedené v § 5 odst. 3 citovaného zákona.

2) Uzavřel, že:

> „Nevylučuje-li tedy ustanovení § 10 odst. 1 zákona č. 87/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, tvrzený nárok žalobkyň na náhradu škody, která jim vznikla nedodržením lhůty uvedené v ustanovení § 5 odst. 3 tohoto zákona ze strany žalovaného jako osoby povinné, pak je zřejmé, že na tento nárok je třeba aplikovat obecná ustanovení o odpovědnosti za škodu podle občanského zákoníku založenou na principu presumovaného zavinění“.
>
> „Již samu skutečnost, že dohoda o vydání věci (nemovitosti) nebyla mezi účastníky uzavřena ve lhůtě uvedené v § 5 odst. 3 zákona č. 87/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, je třeba považovat za stav, který je v rozporu se zákonem, tedy za stav protiprávní. Zda ovšem tento stav vznikl v důsledku porušení právní povinnosti, spočívající ať již v konkrétním jednání či opomenutí (respektive nečinností), a to osoby povinné, či osoby oprávněné, případně obou, je třeba objasnit, neboť k uzavření dohody o vydání věci citovaný zákon v ustanovení § 5 odst. 1 předpokládá i součinnost osoby oprávněné; povinnost uzavřít s osobou oprávněnou dohodu o vydání věci ve lhůtě podle § 5 odst. 3 citovaného zákona má totiž osoba povinná, jak se shora citovaných ustanovení vyplývá, jen tehdy, pokud osoba oprávněná učiní písemnou výzvu na vydání věci a pokud tato osoba současně prokáže všechny zákonné předpoklady (tj. prokáže-li svůj nárok na vydání věci doložením dokladů o tom, že je oprávněnou osobou ve smyslu ustanovení § 3 citovaného zákona, a současně uvede způsob převzetí věci státem dle § 6 cit. zákona)“.

Nejvyšší soud (velký senát) uvádí, že ve výše citované podobě argumenty obsažené ve výše označených rozhodnutích Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo 399/2010, 28 Cdo 1319/2009 a 28 Cdo 2460/2010 neshledává přiléhavými; opodstatněným naopak shledává požadavek na změnu závěrů vycházejících z rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo 399/2010, a to z níže popsaných důvodů.

Mezi nesprávným úředním postupem a škodou musí existovat vztah příčiny a následku.

V případě dovolatelkou tvrzené odpovědnosti státu za škodu způsobenou nesprávným úředním postupem spočívajícím v průtazích v dovolatelčině restituční věci by šlo o vztah příčinné souvislosti (tzv. kauzální nexus), kdyby tvrzená škoda vznikla následkem onoho nesprávného úředního postupu soudu, tedy kdyby bylo doloženo, že nebýt takového porušení povinnosti, ke škodě by podle obvyklého chodu věcí nedošlo (teorie tzv. adekvátní příčinné souvislosti). Srov. dále např. též nález Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2007, sp. zn. I. ÚS 312/05, uveřejněný pod číslem 177/2007 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu a v něm označené odkazy na literaturu k teorii adekvátní příčinné souvislosti.

Při zjišťování příčinné souvislosti je tak třeba zkoumat, zda v komplexu skutečností přicházejících v úvahu jako příčiny škody existuje skutečnost, se kterou zákon odpovědnost v daném případě spojuje. Příčina musí mít nepochybnou věcnou vazbu na vznik škody (k pojetí příčinné souvislosti srov. např. důvody rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2007, sp. zn. 29 Odo 1220/2005, uveřejněného pod číslem 33/2008 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek).

Byla-li příčinou vzniku škody jiná skutečnost, odpovědnost za škodu nenastává; příčinou vzniku škody (tvrzeného ušlého zisku na nájemném v době 6 let před 20. 4. 2007) může být jen ta okolnost, která škodu způsobila a bez níž by škodlivý následek nenastal.

Podstata prosazení nároku na vydání věci podle zákona č. 87/1991 Sb. tkví v tom, že není-li povinnost věc vydat (plynoucí z § 5 uvedeného zákona) splněna povinnou osobou dobrovolně, obnoví se vlastnické právo oprávněné osoby k věci (nebo – jako v tomto případě – k ideálnímu podílu na věci) až v návaznosti na právní moc soudního rozhodnutí, jímž se věc vydává nebo se ukládá povinnost uzavřít dohodu o vydání věci, případně povinnost k nahrazení projevu vůle k dohodě o vydání věci (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 1. 1997, sp. zn. 2 Cdon 897/97, jakož i rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 5. 1998, sp. zn. 2 Cdon 1361/97, uveřejněný pod číslem 24/1999 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek).

Velký senát nemá pochyb o tom, že ukládá-li ustanovení § 5 zákona č. 87/1991 Sb. (v rozhodném znění) povinné osobě vydat věc na základě včasné písemné výzvy oprávněné osobě, která prokáže svůj nárok na vydání věci a uvede způsob jejího převzetí státem a to tím způsobem, že s ní uzavře dohodu o vydání věci a věc vydá nejpozději do třiceti dnů po uplynutí lhůty uvedené v § 5 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb. (v rozhodném znění), jde o právní povinnost. Porušení této povinnosti může založit odpovědnost povinné osoby za vznik škody tím způsobené oprávněné osobě, a to v režimu ustanovení § 420 odst. 1 obč. zák. (srov. shodně např. již zmíněné rozsudky Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 162/98, 25 Cdo 842/99 a 25 Cdo 628/2001).

K tomu je ovšem nezbytné zdůraznit, že o porušení povinnosti vydat věc ve smyslu § 5 zákona č. 87/1991 Sb. (v rozhodném znění) nepůjde po dobu, po kterou nebude možné uzavřít, že oprávněná osoba (vedle splnění požadavku časné písemné výzvy a uvedení způsobu převzetí věci státem) povinné osobě svůj nárok na vydání věci „prokázala“ (hodnověrně doložila) [srov. § 5 odst. 1, větu první, zákona č. 87/1991 Sb., v rozhodném znění]. Tento závěr platí bez zřetele k tomu, zda a jak dlouho případně probíhalo restituční řízení v dovolatelčině věci, neboť jen při splnění předpokladů obsažených v ustanovení § 5 odst. 1 a 2 zákona č. 87/1991 Sb. (v rozhodném znění) oprávněnou osobou lze mít po uplynutí třicetidenní lhůty obsažené v § 5 odst. 3 zákona č. 87/1991 Sb. (v rozhodném znění) za to, že povinná osoba porušila povinnost vydat věc oprávněné osobě dobrovolně (srov. opět i rozsudky Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 842/99 a 25 Cdo 628/2001).

Až od doby, kdy se povinná osoba ocitne v prodlení se splněním povinnosti vydat věc oprávněné osobě dobrovolně (jelikož věc na základě včasné písemné výzvy a po uvedení způsobu převzetí věci státem nevydala v zákonem určené lhůtě, ač jí oprávněná osoba svůj nárok na vydání věci prokázala), lze u oprávněné osoby uvažovat o možném vzniku škody na ušlém zisku. Jde ovšem o škodu způsobenou protiprávním jednáním povinné osoby, nikoliv (případnou) nečinností státu. Okolnost, že (k žalobě oprávněné osoby) probíhá restituční řízení, povinnou osobu nezbavuje povinnosti vydat věc oprávněné osobě dobrovolně.

Proti státu lze za tohoto stavu uplatňovat nárok na náhradu škody způsobené oprávněné osobě tím, že jí povinná osoba věc včas nevydala, jen za předpokladu, že nesprávný úřední postup, jenž má spočívat v tom, že soud nerozhodl o restituční věci bez průtahů, vedl ke ztrátě pohledávky oprávněné osoby (z titulu odpovědnosti za škodu) vůči povinné osobě. Příčinná souvislost mezi vznikem tvrzené škody a nesprávným úředním postupem soudu by tudíž byla dána, jen kdyby bylo možno uzavřít, že nebýt takového porušení povinnosti, ke škodě by podle obvyklého chodu věcí nedošlo (oprávněná osoba by nárok úspěšně vymohla vůči osobě povinné), přičemž oprávněná osoba přišla o možnost vymoci nárok úspěšně vůči osobě povinné právě v důsledku onoho porušení povinnosti. Srov. obdobně např. důvody rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2010, sp. zn. 25 Cdo 2601/2010, uveřejněného pod číslem 48/2011 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek (v němž je v této souvislosti též výslovně odkazováno na usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 1404/2004, z nějž vyšel v napadeném rozhodnutí odvolací soud).

Jinak řečeno, odpovědnost státu za škodu způsobenou průtahy v restitučním sporu by mohla být dána jen tehdy, kdyby nečinnost soudu v tomto sporu byla rozhodující příčinou, pro kterou

oprávněná osoba přišla o možnost uspokojení nároku na náhradu škody způsobené porušením povinnosti vydat věc vůči povinné osobě. Stát v takovém případě odpovídá osobě oprávněné v restitučním vztahu za to, že nepostupoval tak, aby jí poskytl ochranu práva, tedy za doby nečinnosti, případně průtahů. V takové době řízení odpovídá za škodu vzniklou oprávněnému stát. Odpovědnost státu je v této situaci nutno odlišit od odpovědnosti za porušení povinnosti vydat rozhodnutí v přiměřené lhůtě ve smyslu § 13 odst. 1 zákona č. 82/1998 Sb. (v rozhodném znění); potud ostatně dovolatelce bylo přiznáno přiměřené zadostiučinění výše označeným částečným rozsudkem soudu prvního stupně.

Již ve výše označeném rozsudku sp. zn. 25 Cdo 162/98 přitom Nejvyšší soud přiléhavě vysvětlil, že nárok oprávněné osoby na náhradu ušlého zisku uplatněný vůči povinné osobě jako škoda vzniklá porušením povinnosti vydat včas věc podle zákona č. 87/1991 Sb. není nárokem vycházejícím z vlastnického práva k vydávané věci a pro posouzení tohoto nároku není rozhodný okamžik, ke kterému se oprávněná osoba stala vlastníkem věci, o jejíž vydání šlo.

Není-li nárok na náhradu ušlého zisku vzniklý porušením povinnosti vydat včas věc podle zákona č. 87/1991 Sb., nárokem vycházejícím z vlastnického práva k vydávané věci, pak odtud také vyplývá, že oprávněná osoba je oprávněna se jej domáhat vůči povinné osobě bez zřetele k tomu, zda dosud probíhá řízení v restituční věci, v němž oprávněná osoba uplatnila vůči povinné osobě právo na vydání věci. Jakkoliv je zřejmé, že spor o náhradu ušlého zisku vzniklého porušením povinnosti vydat včas věc podle zákona č. 87/1991 Sb. zahájený oprávněnou osobou vůči povinné osobě za trvání restitučního řízení je závislý na výsledku restitučního řízení (v němž se meritorně řeší jedna z otázek, jež má povahu otázky předběžné ve sporu o náhradu ušlého zisku), nic to nemění na závěru, že možnost domáhat se náhrady ušlého zisku vůči povinné osobě (a zabránit tím i případnému promlčení tohoto nároku) má oprávněná osoba i v průběhu restitučního řízení.

Dovolatelka ozřejmila odvolacímu soudu, že „částečné nájemné“ nemohla požadovat po spoluvlastnici, jelikož ona sama v té době ještě nebyla spoluvlastnicí nemovitosti a po rozhodnutí soudu (rozuměj v restituční věci) bylo její právo z větší části promlčeno.

Jinak řečeno, dovolatelka uplatnila (poměřováno závěry velkého senátu zformulovanými výše) nárok vůči státu nikoliv proto, že by v důsledku nesprávného úředního postupu soudu ztratila pohledávku (na náhradu ušlého zisku) vůči povinné osobě, nýbrž v důsledku nesprávné představy, že uplatnění onoho nároku vůči povinné osobě není možné, aniž by se obnovilo vlastnické právo dovolatelky (oprávněné osoby) k vydávané nemovitosti (ideálnímu podílu na nemovitosti).

Přitom lze doplnit, že dovolatelce v dotčeném ohledu nesvědčí ani princip ochrany legitimního očekávání. Pro dobu, za kterou se dovolatelka domáhá náhrady ušlého zisku (6 let před 20. 4. 2007), již i veřejnost měla k dispozici názor Nejvyššího soudu zformulovaný v rozsudcích Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 842/99 a 25 Cdo 628/2001. Obě rozhodnutí byla přijata v roce 2001 (23. 8. 2001 a 18. 12. 2001). Oproti tomu závěry obsažené v rozsudcích Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo 399/2010, 28 Cdo 1319/2009 a 28 Cdo 2460/2010, jež vyvolaly potřebu sjednocení rozhodovací praxe tříčlenných senátů Nejvyššího soudu, byly přijaty až po vydání dovoláním napadeného rozhodnutí v této věci a dovolatelka na ně spoléhat nemohla.

Právní posouzení věci odvolacím soudem je tudíž v závěru, že žaloba je přinejmenším předčasná, neboť žalobkyně se měla domáhat náhrady škody především po povinné osobě, správné. Nejvyšší soud tudíž, aniž nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), dovolání zamítl (§ 243b odst. 2 a 3 o. s. ř.).

Na výše přijaté závěry přitom nemá vliv ani obsah nálezu Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 1391/09, jenž vychází ze skutkově i právně odlišné situace (nezabývá se odpovědností státu za nesprávný

úřední postup).

Odlišné stanovisko JUDr. Ivy Brožové, k němuž se připojil JUDr. Josef Rakovský

Rozsudek velkého senátu dovozuje, že mezi nepřiměřenou délkou restitučního řízení (pro zjednodušení budou dále používány zkratky zavedené v komentovaném rozsudku) a škodou vzniklou žalobkyni na ušlých užitcích z opožděně vydané věci není příčinná souvislost proto, že žalobkyně má vůči povinné z restitučního řízení nárok na náhradu škody. Tento předpoklad je však mylný, a to z následujících důvodů:

A. Předně je zapotřebí konstatovat, že definice povinné osoby podle § 4 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., podle níž jsou povinnými osobami též fyzické osoby, jež nabyly věc od státu, který získal oprávnění s ní nakládat za okolností uvedených v § 6 zákona, a to v případech, kdy tyto osoby nabyly věc buď v rozporu s tehdy platnými předpisy, nebo na základě protiprávního zvýhodnění osoby nabyvatele, dále i osoby blízké těchto osob, pokud na ně věc byla těmito osobami převedena, je poměrně vágní. Byť cit. zákon konstruoval vydání věcí jako povinnost povinné osoby, výslovně počítal s možností, že o vydání věci bude ve sporných případech rozhodovat soud. V řadě případů (např. u kategorie osob blízkých) si povinné osoby nemusely být vědomy toho, že spadají do kategorie povinných osob, a proto jim lze těžko přičítat k tíži, že se rozhodly hájit své právo u soudu.

B. Mezi žalobkyní a povinnou osobou v restitučním řízení by přicházela v úvahu jedině obecná odpovědnost za škodu podle § 420 obč. zák., která je odpovědností za zavinění (byť podle § 420 odst. 3 obč. zák. presumované). Je přitom třeba vzít v úvahu, že k závěru, že povinná porušila svoji povinnost uzavřít se žalobkyní dohodu o vydání věci, dospěly soudy po 15 letech sporu, přičemž ve věci rozhodoval soud prvního stupně 4x, odvolací soud 6x, Nejvyšší a Ústavní soud 2x. Jednotlivé soudní instance měly různé názory na to, zda vůbec a jaký ideální podíl domu má být žalobkyni vydán. Za této situace nelze uzavřít, že by povinná vzhledem k okolnostem a svým osobním poměrům měla a mohla vědět (srov. podmínky nevědomé nedbalosti), že má povinnost vydat věc žalobkyni. Komentovaný rozsudek se ostatně otázkou, zda by se povinná v případném sporu vyvinila, nezabývá, ačkoli se jedná o podmínku úspěšného uplatnění údajného nároku žalobkyně vůči povinné (srov. v rozsudku citovaný R 48/2011).

C. Komentovaný rozsudek rovněž – byť se v něm uvádí, že vychází z teorie adekvátní příčinné souvislosti – uvedenou teorii pomíjí, když dospívá k závěru, kterým vylučuje příčinnou souvislost mezi nepřiměřenou délkou řízení a ušlým ziskem žalobkyně. Obecně pro příčinnou souvislost platí, že pravidlo, podle něhož o vztah příčinné souvislosti jde tehdy, je-li prokázáno, že nebýt porušení povinnosti (zde vydat rozhodnutí v přiměřené lhůtě), ke škodě by podle obvyklého běhu věcí nedošlo, je projevem tzv. „teorie podmínky“ (srov. např. Knappová, M., Švestka, J., a kol.: Občanské právo hmotné, II. díl, 4. vydání, Praha: ASPI 2006, s. 449-450). Protože takových příčin může být v řadě případů více (a je tomu tak i v projednávané věci), omezuje teorie adekvátní příčinné souvislosti odpovědnost za škodu jen na ty příčiny (protiprávní úkony), „které jsou způsobilé vyvolat podle obvyklého (přirozeného) chodu věci i podle obecné zkušenosti škodu“, resp. protiprávní úkon nebo škodná událost je tehdy právně významnou (relevantní) příčinou vzniku škody, jestliže škoda „byla pro škůdce v daných poměrech a jeho postavení, ve kterých se v době způsobení škody nacházel, předvídatelná“ (srov. cit. dílo, s. 451). V projednávané věci je zřejmé, že jak nesplnění povinnosti vydat věc, tak nevydání rozhodnutí v přiměřené lhůtě, jsou skutečnostmi, bez nichž by škoda nenastala – pokud by povinná osoba věc vydala, nebylo by třeba vést restituční spor; pokud by byl restituční spor rozhodnut včas, škoda by již žalobkyni dále nevznikala. Lze však důvodně pochybovat o tom, zda pro povinnou osobu bylo předvídatelné, že restituční řízení bude trvat 15 let. Naopak měla s ohledem na čl. 38 odst. 2 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy právo legitimně

očekávat, že bude rozhodnuto v přiměřené době.

D. Na skutkový stav v projednávané věci lze rovněž nahlížet pohledem v rozhodnutí citovaného R 33/2008, řešícího situaci, kdy do děje vstoupila jiná skutečnost, která je pro vznik škody rozhodující. Mělo však být uvažováno přesně obráceně, než se v rozsudku velkého senátu uvádí: Podle názoru soudu prvního stupně mělo restituční řízení trvat 7 let. Pokud by bylo po těchto 7 letech vydáno pravomocné rozhodnutí, restituovaná věc by přešla na žalobkyni a povinná by tak již žalobkyni škodu působit nemohla. Z hlediska teorie adekvátní příčinné souvislosti je tak zřejmé, že nesplnění povinnosti státu rozhodovat v přiměřené lhůtě má se vzniklou škodou podstatně užší souvislost, než nevydání věci povinnou za nejasného právního stavu o deset let dříve.

S ohledem na shora uvedené, závěr velkého senátu, podle něhož měla žalobkyně (s ohledem na běh promlčecích dob) již v roce 1994 podat proti povinné osobě žalobu na náhradu škody, je v předmětných skutkových poměrech absurdní, a argumentace k němu vedoucí nese rysy sofistikovaného odůvodňování zřejmé nespravedlnosti (srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 26. 1. 2012, sp. zn. I. ÚS 199/11). Neobstála by ani v poměrech nového občanského zákoníku, který v § 2 odst. 3 uvádí, že výklad a použití právního předpisu nesmí […] vést ke krutosti nebo bezohlednosti urážející obyčejné lidské cítění.

Pro úplnost zbývá uvést, že závěry obdobné závěrům velkého senátu byly reprobovány nálezem Ústavního soudu ze dne 27. 12. 2011, sp. zn. IV. ÚS 1391/09, v němž Ústavní soud, cituje velkým senátem odmítaný rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 5. 2011, sp. zn. 28 Cdo 399/2010, dospěl k závěru, že vyloučení odpovědnosti státu za škodu pro údajnou možnost domáhat se její náhrady po povinném z restitučního řízení je v rozporu s čl. 36 odst. 3 Listiny, resp. nešetří její podstatu a smysl (čl. 4 odst. 4 Listiny). Závěry citovaného nálezu jsou proto použitelné i pro komentovanou věc.

Odlišné stanovisko JUDr. Ludvíka Davida, CSc.:

Dovoluji si předeslat dvě věcné poznámky.

Za prvé, velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu si počínal ultra vires, neboť předmětem interního rozporu v rámci senátu č. 28 (rozsudky sp. zn. 28 Cdo 399/2010 a /původně/ 28 Cdo 1791/2011) byla pouze právní otázka, zda, resp. v jakém rozsahu má být na zjištěný skutkový stav aplikován zákon č. 82/1998 Sb. Ostatně velký senát ani v odůvodnění rozsudku neuvedl, v čem měla kolize spočívat. Namísto toho učinil předmětem svých právních závěrů též právní názor odvolacího soudu o přednosti nároku dovolatelky proti povinné osobě a na něm svůj rozsudek založil. Není to však nutné považovat za podstatnou vadu rozsudku, neboť sporná problematika byla při tomto přístupu řešena komplexně.

Za druhé, zůstal takřka zcela opomenut klíčový právní závěr, že pozitivní rozhodnutí o restituci má (v případě neuzavření dohody o vydání věci) konstitutivní povahu a že den právní moci rozhodnutí (nikoli právní úkony předchozí) „otevírá“ účinky nabytí vlastnictví restituentem. To je závěr Ústavního soudu v nálezech o některých právních skutečnostech. Pravomocné rozhodnutí o soudní rehabilitaci není listinou způsobilou být podkladem k provedení záznamu do katastru nemovitostí (Pl. ÚS-st. 4/97, IV. ÚS 20/97). Samotným zrušením výroku o propadnutí majetku ve smyslu zákona č. 119/1990 Sb. nedošlo k obnovení vlastnického práva (II. ÚS 623/2000). Interpretace mezidobí od odnětí věci v rozhodném období až do nynější (částečné) nápravy majetkové křivdy jako období formální kontinuity právního řádu je popsána ve věci Pl. ÚS-st. 21/05; teprve právní skutečnost restitučním zákonodárstvím aprobovaná může znamenat obnovení vlastnického práva.

Můj odlišný právní názor zahrnuje tři skupiny argumentů.

1) Interpretace ustanovení § 5 odst. 1 zákona č. 87/1991 Sb. o povinnosti povinné osoby vydat věc osobě oprávněné k její včasné výzvě za předpokladu prokázání nároku

Senát 28 Cdo podle velkého senátu nesprávně dovodil, že „v samotné okolnosti, kdy povinná osoba výzvě oprávněné osoby nevyhoví v zákonem stanovené lhůtě, nelze spatřovat prvek protiprávnosti. Zákon totiž v takových případech předvídá možnost poskytnutí soudní ochrany oprávněné osobě … „ (sp. zn. 28 Cdo 1319/2009, 28 Cdo 2460/2010).

Naproti tomu bylo dáno za pravdu prejudici senátu 25 Cdo ve věcech náhrady škody, podle níž „Již samu skutečnost, že dohoda o vydání věci (nemovitosti) nebyla mezi účastníky uzavřena ve lhůtě uvedené v § 5 odst. 3 zákona č. 87/1991 Sb. … je třeba považovat za stav, který je v rozporu se zákonem, tedy za stav protiprávní.“ (sp. zn. 25 Cdo 842/99, 25 Cdo 628/2001).

Relativně „slabším“ argumentem proti tomuto názoru velkého senátu je „subjektivizace“ momentu prokázání nebo, jak uvádí velký senát, „hodnověrného doložení“ restitučního nároku. Kdy je restituční nárok ve skutečně sporném případě z hlediska povinné osoby hodnověrně doložen tak, aby jí bylo možné přičíst zavinění škody? Autoři Jestřáb, M., Mazanec, J., Šebková, J. Mimosoudní rehabilitace. Kompletní zákony a komentář. Praha: AA Čejkovo nakladatelství, 1991, uvádějí tři základní směry prokázání nároku. Jsou jimi směr ve vztahu k věci (vlastnictví restituenta nebo jeho předchůdce, kdo ji má nyní v držení, u movité věci její původnost), dále směr ve vztahu k oprávněné osobě (splnění podmínek podle § 3, § 19 zákona č. 87/1991 Sb., dále též „zákon“) a také směr vztahující se ke způsobu, jakým věc přešla na stát (okolnosti podle § 6 téhož zákona, existence výroku o propadnutí majetku, věci, o zrušení tohoto výroku). Ve výčtu důkazních prostředků se tamtéž uvádí výpisy z pozemkové knihy a evidence nemovitostí, snímky pozemkové mapy, úmrtní listy právních předchůdců oprávněné osoby, rodné a oddací listy, dokumenty z dědických řízení apod. Celkem jde o minimálně 15 druhů „základních“ listin; nechme raději stranou úvahy o prokazování zemědělských restitucí. Podobně Bičovský, J. Zákon o mimosoudních rehabilitacích. Praha: Panorama, 1991, uvádí na str. 18 ve svých poznámkách k textu zákona, že důkazní povinnost oprávněné osoby spočívá v tom, že musí dokázat, že je osobou ex lege oprávněnou, že povinná osoba, od níž vydání požaduje, má věc v držení, že fyzická osoba nabyla věc podle § 4 odst. 2 zákona (v rozporu s tehdejšími předpisy či na základě protiprávního zvýhodnění), že na straně oprávněné existovalo původní vlastnictví k věci, jakým způsobem došlo k odnětí věci ve prospěch státu (restituční důvod podle § 6).

Silnějším argumentem proti závěru velkého senátu jsou však důvody nevydání věci podle § 8 zákona, jež se mohou stát překážkou uzavření dohody. Jsou jimi zejména nevydání stavby, která zásadní přestavbou ztratila svůj stavebně technický charakter (odst. 1), a nevydání pozemku, na němž byla umístěna stavba zřízená až po převzetí pozemku státem (odst. 3). Tyto okolnosti, které může oprávněně namítat osoba povinná, svědčí pro závěr, že formulace o již samotné protiprávnosti stavu neuzavření dohody o vydání věci v zákonné lhůtě (použitá senátem 25 Cdo) je nepřiléhavá a paušalizující. Je nutné brát v úvahu specialitu restitučních předpisů, která se vzpírá jednoznačným a bezvýjimečným závěrům.

2) Právní postavení povinné osoby

Velký senát dovodil přednostní pozici povinné osoby jako subjektu, jenž musí uspokojit nárok restituenta na ušlý zisk z věci v důsledku průtahů v řízení; jedině v krajním případě (ztráta pohledávky) by bylo možné se „hojit“ na státu. Učinil tak na základě doktríny o přednosti uspokojení nároku dlužníkem zastávané senátem 25 Cdo (sp. zn. 25 Cdo 1404/2004, R 48/2011). Kontroverzně však vyznívají úvahy velkého senátu o uplatnění předmětného nároku restituentem vůči povinné osobě. Oprávněná osoba je oprávněna se domáhat náhrady ušlého zisku „bez zřetele k tomu, zda probíhá řízení v restituční věci“ a jakkoliv „je zřejmé, že spor o náhradu ušlého zisku … je závislý na

výsledku restitučního řízení … , nic to nemění na závěru, že možnost domáhat se náhrady ušlého zisku vůči povinné osobě (a zabránit tím případnému promlčení tohoto nároku) má oprávněná osoba i v průběhu restitučního řízení.“

Co mají tyto formulace znamenat? Lze uplatnit nárok na náhradu ušlého zisku předčasně? Nebo se tvrdí, že ještě před pravomocným rozhodnutím o restituci náleží oprávněnému actio nata? Pak to ovšem musí znamenat, že v případě neuplatnění nároku oprávněnou osobou ve lhůtě pro náhradu škody podle obč. zák. může dojít k jeho promlčení, bude-li vznesena příslušná námitka, ještě před právní mocí restitučního rozhodnutí.

Podle mého názoru to, co se hodí na situaci běžného dlužníka nebo dlužníka v konkursním řízení (R 48/2011), nemusí se hodit na restituci, předpokládající konstitutivní výrok, jímž je restituentu vyhověno.

3) Právní kvalifikace nároku proti státu

Podle velkého senátu má stát subsidiárně odpovídat jen tehdy, jestliže nesprávný úřední postup (průtahy v řízení) vedl ke „ztrátě nároku“. Nečinnost soudu by musela být „rozhodující příčinou, pro kterou oprávněná osoba přišla o možnost uspokojení nároku na náhradu škody“ a je také nutné odpovědnost státu v této situaci „odlišit od odpovědnosti za porušení povinnosti vydat rozhodnutí v přiměřené lhůtě ve smyslu § 13 odst. 1 zákona č. 82/1998 Sb. … ; potud ostatně dovolatelce bylo přiznáno přiměřené zadostiučinění výše označeným částečným rozsudkem soudu prvního stupně“.

Především, posledně uvedená satisfakce není jediným odškodněním podle § 13 zákona č. 82/1998 Sb. – tím může být (srov. § 26 a násl. téhož zákona) i ušlý zisk z nájemného. Má tedy snad stát odpovídat podle obecné odpovědnosti, přestože na jeho straně došlo k průtahům v řízení, tedy ke skutečnosti podřaditelné pod zákon č. 82/1998 Sb. (zákon č. 58/1969 Sb.)? Zdá se podle závěrů velkého senátu, že tomu tak je a že je tu, přes žalobní tvrzení a rozhodné skutečnosti, konstruován samostatný nárok, nezávislý na restitučním řízení a na jeho výsledku.

Shrnuto tedy, rozsudek velkého senátu nepovažuji za přesvědčivý. V některých aspektech je rozsudek nesprávný a každopádně nebere v úvahu speciální povahu restitučního zákona. Interpretace § 5 odst. 1 zákona č. 87/1991 Sb. velkým senátem je zjednodušující. Vůdčí teze rozsudku, totiž priorita uplatnění nároku vůči povinné osobě, je srozumitelná a vychází z dosavadní doktríny. Možnosti použití této doktríny jsou však v restitučních věcech nutně atypické, „individuální“ a nelze odhlédnout od konstitutivních účinků rozhodnutí soudu o restituci. Rozsudek velkého senátu interpretuje postavení oprávněné osoby – poškozeného – nesprávně a k její tíži. Stát je takřka zcela odbřemeněn od reálné alternativy uplatnění nároku proti němu, a to přitom může jít o stav deseti i více let průtahů v soudním řízení. Podle rozsudku velkého senátu je na oprávněné osobě, aby si mezidobí vyřešila svůj právní poměr (náhradu škody) s osobou povinnou.

Z uvedených důvodů nesouhlasím s publikací shora označeného rozsudku ve Sbírce.